

До 100-річчя української дипломатії

Віктор МАТВІЄНКО,
доктор історичних наук,
завідувач кафедри міжнародних
організацій та дипломатичної служби
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ДИПЛОМАТІЯ УНР НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ: ЧОРНОМОРСЬКИЙ СОЮЗ 1921 РОКУ

Анотація. У статті йдеться про те, що на останньому етапі національно-визвольних змагань УНР у своїй зовнішній політиці виразно взяла курс на формування стійких політичних і економічних союзів з «окраїнними державами», які виникли на теренах постімперської росії. Визначено, що протягом весни – осені 1921 року екзильні уряди УНР, Грузинської Демократичної Республіки, Азербайджанської Демократичної Республіки і Республіки Горців Північного Кавказу завершили договірно-правове оформлення Чорноморського союзу, однак через військово-політичне становище в Центрально-Східній Європі й на Кавказі в кінці 1921 року цей проект не вдалося реалізувати практично. Встановлено, що лише наприкінці ХХ століття стало можливим втілення дієвих проектів чорноморських субрегіональних об'єднань – ОЧЕС і ГУАМ, головна мета яких – розвиток мережі транспортних сполучень та широка економічна співпраця.

Ключові слова: Чорноморський союз, УНР, Грузинська Демократична Республіка, Азербайджанська Демократична Республіка, Республіка Горців Північного Кавказу, «окраїнні держави», екзильний уряд.

Постановка проблеми. Сучасний глобалізований світ важко уявити без великих інтеграційних об'єднань, потужних військово-політичних союзів чи дієвих регіональних інституцій багатосторонньої дипломатії.

У зовнішній політиці більшості держав простежується бажання пошуку для себе вигідних конфігурацій співпраці, що мають забезпечувати захист національних інтересів та формувати порядок денний вигідної економічної взаємодії.

Не є винятком у цьому контексті й Україна. Вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року на територію нашої держави продемонструвало важливість та необхідність участі в таких інтеграційних, військово-політичних об'єднаннях. Окрім стратегічного курсу на ЄС і НАТО, з політичних проєктів України нині цікавить ініціатива Тримор'я, яка об'єднує дванадцять держав-членів ЄС на широкій балто-адриатично-чорноморській смузі, що проходить уздовж нашого західного кордону. Врешті після тривалих перемовин щодо участі України в цій ініціативі, 20 червня 2022 року на саміті лідерів країн Тримор'я в Ризи в межах започаткованого нового типу партнерства Україні було надано статус партнерки-учасниці.

29 січня 2021 року Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба разом зі своїми литовським і польським колегами – Габріеліусом Ландсбергісом і Збігневом Рау – провели перше онлайн-засідання Люблінського трикутника, заснованого влітку 2020 року. Сьогодні Люблінський трикутник – це новий формат субрегіональної взаємодії України, Польщі і Литви, який має визначати спільні кроки для протидії викликам і загрозам у Центральній Європі та формувати пріоритетні напрями взаємовигідної співпраці. Зокрема, 14 березня 2022 року після зустрічі прем'єр-міністрів України, Польщі і Литви було оприлюднено Спільну декларацію, в якій глави урядів засудили «безпрецедентне, жорстоке, неспровоковане військове вторгнення Росії в Україну» [1].

1 лютого 2022 року Дмитро Кулеба оголосив про створення нового міжнародного формату – Трикутника співпраці Україна – Польща – Велика Британія. Ідеться про черговий елемент «малих альянсів» України, до яких належать Люблінський трикутник (Україна – Польща – Литва) і Асоційоване тріо (Україна – Молдова – Грузія). Нині Україна розглядає нові регіональні ініціативи, як-от об'єднання Британії, Польщі, України і країн Балтії в окремий союз, якщо він посилюватиме оборонний потенціал, що є життєво важливим для нашої держави в умовах російської агресії.

Двадцять п'ять років уже виповнилося Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ), штаб-квартира якої функціонує в Києві. Із 1992 року Україна також є членом субрегіонального об'єднання дванадцяти країн Чорноморського регіону – Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).

Однак дипломатичний напрям сучасної України на інтеграцію насамперед із сусідніми державами, що мають подібні політичні й економічні зовнішні орієнтації, був визначений у зовнішньополітичних пріоритетах молоді

Української держави ще від набуття незалежності і в боротьбі за її утвердження в першій чверті минулого століття. Особливої актуальності це питання набуло протягом 1919–1921 років. Одним із проєктів військово-політичних союзів на завершальному етапі національно-визвольних змагань став Чорноморський союз 1921 року, з часу створення якого вже минув 101 рік.

Отже, мета цієї наукової розвідки – пригадати тогочасні події задля засвоєння уроків минулого і формування дієвих орієнтацій на теперішнє і майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. 1921 року Українська Народна Республіка створила Чорноморський союз з «окраїнними державами» колишньої російської імперії, однак цю тему недостатньо досліджено в українській і закордонній історичній науці. Частково її висвітлено в спогадах і працях безпосередніх учасників подій з-поміж урядовців і дипломатів УНР – Володимира Кедровського, Андрія Ливицького, Арнольда Марголіна, Симона Петлюри, Олександра Шульгина [2]. У сучасній науковій літературі українські ініціативи щодо Чорноморського союзу фрагментарно описано в монографії Віктора Матвієнка «Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії» [3]. Тому для того, аби ґрунтовно підготувати цю наукову розвідку, за основу було взято матеріали й документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, зокрема фонди 3696 («Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки») та 1429 («Канцелярія Директорії Української Народної Республіки»), а також ті, які зберігають документи посольств УНР за кордоном.

Виклад основного матеріалу дослідження. На останньому етапі національно-визвольних змагань у своїй зовнішній політиці УНР узяла курс на формування стійких політичних та економічних союзів з «окраїнними державами», які виникли на теренах постімперської Росії. Наймасштабнішим проєктом мало б стати створення Балто-Чорноморського союзу у складі Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Фінляндії і України. Проте з огляду на безрезультатність заснування такого об'єднання на балтійських конференціях 1919–1920 років, для керівництва УНР, яке після відступу залишків Республіканської армії за річку Збруч 21 листопада 1920 року остаточно втратило контроль над національною територією і не збиралося миритися з цим фактом, визначальним стало забезпечення договірно-правового підґрунтя Чорноморського союзу. Активізація антибільшовицьких повстанських рухів на Дону, Кубані, Терекі, в Дагестані й Чечні, існування незалежних від кремля Республіки Гірська Вірменія і Грузинської Демократичної Республіки, збереження чинності українсько-кубанської союзної угоди від 7 серпня 1920 року додавали певного оптимізму перспективі формування такого об'єднання.

Ідея створення Чорноморського союзу почала визрівати під час тісної співпраці дипломатів УНР і країн Чорноморського басейну на Паризькій мирній конференції, де, за словами українського представника Сергія Шелухіна, останні дедалі більше звертали свої погляди на Україну.

Ще взимку 1919 року Арнольд Марголін як товариш міністра закордонних справ в урядах Володимира Чехівського і Сергія Остапенка звертав увагу керівництва УНР на «так званий Чорноморський Союз». У Лондоні, очолюючи дипмісію УНР у Великій Британії, він згуртував навколо себе дипломатів Грузії й Азербайджану [4]. Згодом, за підсумками обговорення проблеми створення Чорноморського союзу на Віденській нараді послів і голів закордонних місій УНР, яка проходила 20 серпня 1920 року, Департамент чужоземних зносин МЗС УНР надіслав тодішньому главі української делегації на Четвертій конференції Балтійських держав Олександрові Саліковському в Ригу розпорядження щодо проведення належних заходів зі скликання Конференції Чорноморських держав [5].

Насамкінець у таємному інструктивному листі, з яким Симон Петлюра 28 листопада 1920 року звернувся до голови Ради народних міністрів Андрія Ливицького, йшлося про те, що «Україна повинна стати центром уваги для таких державних образвань, як Кубань, Дон, бо вона повинна підтримувати федеральні течії Терського, Донського козацтва та союзу гірських народів, перетворивши їх у конфедералістичні, не забуваючи разом із тим про останнє звено в ланцюзі Чорноморського басейну – дружню нам Грузію [...]». Голова Директорії сформулював завдання Урядові УНР: негайно «розпочати підготовну роботу серед згаданих державних образвань у тому напрямі, який привів держави Балтицького басейну до ухвал Ризької конференції [...]» [6].

Андрій Ніковський уважав за доцільне зміцнити Чорноморський союз «окраїнних держав» участю Греції, Румунії й Туреччини. У такому разі на Сході Європи було би встановлено й забезпечено міцний мир, а Чорноморський союз, розмірковував Міністр закордонних справ УНР, «міг би протистанути у всіх відношеннях російській державі, яка б вона не була. Крім того, намічена спілка держав має всі дані економічно відродитись раніше Росії і через те раз на все уникнути загрози економічної залежності від московської метрополії» [7].

Аби вплинути на формування європейської, насамперед французької і британської, громадської думки на підтримку ідеї створення Чорноморського союзу, А. Ніковський на початку 1921 року відрядив до Парижа Олександра Шульгіна. Там він мав діяти в порозумінні з прихильниками Південно-Східного союзу, донцями, кубанцями і терцями. 19 березня 1921 року В. Кедровського призначили «Тимчасово уповноваженим Головної команди в Царгороді» й доручили пояснити турецькому урядові й іншим

зацікавленим сторонам «справу Причорноморського Союзу, а перед ним конференцій [...] як справу незалежності і звільнення з-під усяких протекторатів Держав при Чорному морі». Як писав А. Ніковський В. Кедровському, «Україна для Туреччини, Греції, Румунії, Вірменії гратиме тут головну роль без жадних з їх боку заберегчих тенденцій» [8].

Відтак 25 березня 1921 року щойно призначений голова Ради народних міністрів В'ячеслав Прокопович виголосив на XVIII пленумі Ради Республіки (вищого законодавчого органу влади УНР в екзилі) урядову декларацію з новою концепцією зовнішньополітичної діяльності. Гарантією її незалежності, на думку уряду, було «об'єднання активних демократичних протибільшовицьких і політичних організацій, які власними силами підважуть велику спільну акцію військову на теренах бувшої Росії та політичну в Європі».

Тому на міжнародній арені екзильний уряд УНР планував розпочати «мирну пропаганду ідеї необхідності рішення проблеми Сходу Європи способом закріплення державної незалежності новопосталих держав, їх визнання з боку керуючих чинників світової політики, їх спільної акції, шляхом вияснення [...] визначної ролі України як головного чинника відродження Сходу Європи» [9].

Варто зазначити, що в екзильного уряду УНР навесні 1921 року виникли певні обнадійливі підстави щодо можливості договірно-правового оформлення Чорноморського (чи Чорноморсько-Каспійського) союзу, позаяк Державний центр УНР у Тарнові перетворився на справді об'єднувальний осередок для регіональних антибільшовицьких сил.

Ще 24 травня 1920 року голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині Микола Галаган письмово повідомив С. Петлюрі про візит полковника Терського козачого війська Миколи Долинського, який показав лист із підписом голови Великого Військового Кругу Петра Губарева. У листі йшлося про історичні зв'язки Терського козачого війська з колишньою Гетьманщиною (1864 року чимало станиць поповнилися переселенцями з Полтавщини й Чернігівщини, сам М. Долинський родом був з останньої), схвалювалося визволення Правобережжя й Києва від більшовицьких військ та було висловлено «щире прагнення зблизитися з рідною Україною» [10].

Від себе полковник Долинський додав главі дипмісії УНР, що він «має завданням своїм, згідно з постановою круга, не тільки нав'язати зносини з Українським Урядом, але заключити з ним певного роду військову конвенцію для оборони своїх земель проти імперіалістичних замахів з боку росіян». Отримавши від представника Терського козачого війська запевнення в тому, що воно не має стосунків з Білим рухом і тепер стоїть «за порозуміння з тими-ж незалежними державами» і визнає «себе так само

незалежним державним організмом», М. Галаган запропонував М. Долинському безпосередні переговори з головою Директорії УНР [11].

Долинський зустрічався із Симоном Петлюрою, а також із головою дипломатії УНР у Варшаві Леонідом Михайловим та головою військово-дипломатичної місії УНР у Польщі генерал-полковником Віктором Зелінським, від котрих одержав повну підтримку щодо «розвитку і укріплення українського питання разом з козацтвом Дона, Терека і Кубані». Тому в таємному листі до голови Директорії від 25 грудня 1920 року представник Терського козачого війська запропонував скріпити усні домовленості офіційною військовою конвенцією. На думку М. Долинського, вона полегшила би розблокування в Берліні частини українських капіталів, як його запевнив німецький посол у Варшаві [12].

Проект військової конвенції, розроблений у січні-лютому 1921 року між УНР і Великим Військовим Кругом Терського козачого війська, складався з 12 статей і не підлягав оприлюдненню, за винятком статті 1-ї, в якій стверджувалося: «[...] виходячи з права українського народу на самостійне державне існування, Великий Військовий Круг Терського Козачого Війська визнає державну суверенність УНР» [13].

Договірні сторони взаємно зобов'язувалися «підпирати один другого в спільних військових операціях проти большевиків і вести боротьбу аж до остаточного вигнання їх з власних територій» (ст. 2). З терських козаків, які перебували на території Польщі, у складі Армії УНР мали сформувати одну бригаду й артилерійську батарею (ст. 4), а українські посольства і консульства в інших державах повинні були надавати цим козакам допомогу для переїзду до Варшави і Тарнова (ст. 9) [14].

Одночасно з українсько-терськими переговорами порозуміння досягнули Державний центр УНР і так звана Донська демократична група, яку очолював заступник голови Донського Військового Кругу полковник Михайло Гнилорибов. Вона сформувалася в середовищі евакуйованих до Болгарії з Криму підрозділів Донського козачого корпусу через невдоволення політикою генерала Петра Врангеля.

27 березня 1921 року ЦК Донської демократичної групи звернувся до А. Ніковського з проханням пришвидшити зустріч із С. Петлюрою та скликати урядове засідання для розгляду й підписання двосторонньої Конвенції про міжнародно-правове союзне об'єднання. Міністр закордонних справ екзильного уряду УНР зазначив у клопотанні, що «аудієнція призначена 28 березня о 11 год» [15].

Як наслідок – 2 квітня 1921 року А. Ніковський і М. Гнилорибов підписали в Тарнові зазначену вище конвенцію, яка складалася з 14 статей. Донська демократична група підтверджувала «повну державну суверенність Української Народньої Республіки з її Правительством, на чолі з головою

Директорії Симоном Петлюрою, і суверенність Українських Установчих Зборів» (ст. 1). Уряд УНР, зі свого боку, визнавав «державну суверенність Области Війська Донського під владою його демократичних республіканських установ» [16].

Свого часу політичний попередник Директорії – Український Національний Союз – звинуватив гетьмана Павла Скоропадського у зраді національно-державних інтересів України, коли той пристав на «Попередню угоду» із Всевеликим Військом Донським від 7 серпня 1918 року, в якій міждержавний кордон було визначено вздовж східної адміністративної межі Харківської і Катеринославської губерній, поступившись на користь Новочеркаська Таганрозькою і Ростовською округами, що їх заселяли здебільшого етнічні українці. Однак, уклавши з Донською демократичною групою Конвенцію про міжнародно-правове союзне об'єднання, Уряд УНР, по суті, продублював відповідні положення «Попередньої угоди».

Згідно зі статтею 3 цієї конвенції, остаточне розмежування території УНР і Области Війська Донського відкладено на розгляд парламентських органів обох держав у майбутньому, а доти межі ОВД визнавали за станом на 1917 рік. До того ж донським українцям гарантували «користування цілком рівними правами з іншими громадянами, а також право засновувати і утримувати свої різногорода національно-культурні установи». Зокрема, в тих місцевостях, де етнічні українці кількісно переважали, за їхнім бажанням могли відкривати церкви з українською мовою богослужіння, українськомовні школи, «а в судових та адміністративних установах особам Української національності буде надаватися право користуватися своєю рідною мовою» [17].

Принципово новою у вітчизняній дипломатичній практиці стала можливість створення «спільних офіційних представництв до чужоземних Правительств і до Установ Ліги Націй, де це буде визнано необхідним», визначена 6 статтею конвенції. Договірні сторони зобов'язалися за першої ж нагоди укласти фінансову й економічну угоди.

З огляду на активізування антибільшовицького повстанського руху, Уряд УНР і Донська демократична група задекларували намір політично керувати ним, а також створити з цією метою загальний стратегічний план (ст. 9). Зокрема, відповідно до статті 11, було передбачено «заклучення військової конвенції для спільної боротьби з своїми регулярними військами проти совітських правительств» [18].

Після підписання в Тарнові угоди з Урядом УНР представники Донської демократичної групи – полковники Гнилорибов і Красненков – прибули до Варшави. Там 3 квітня 1921 року вони звернулися до голови дипмісії УНР Леоніда Михайлова з проханням ініціювати укладення союзної угоди між Донською демократичною групою і Російським політичним

комітетом Бориса Савінкова. Представники останнього ще 18 листопада 1920 року підписали у Варшаві з урядовою делегацією УНР військовий договір, а 2 квітня наступного року – Конвенцію про міжнародно-правове об'єднання обох сторін, аналогічну до українсько-донської [19].

Донці обґрунтовували своє, на перший погляд, дивне клопотання тим, що вони вважають «УНР тим центром, з якого мусить походити ініціати́ва та біля якого мусить концентруватися вся акція супроти большевиків всіх народів та областей, що прагнуть самостійного державного існування». До того ж вказівка в союзній угоді між Донською демократичною групою і Російським політичним комітетом на те, що її укладено з ініціативи і бажання Уряду УНР (її тези попередньо розглядали Л. Михайлов і М. Гнилорибов), «має значіння при акції дипломатичній в західній Європі» [20].

Після докладного обговорення тез донсько-савінківської домовленості члени варшавської дипмісії УНР створили проєкт документа і написали лист до Російського політичного комітету, в якому інформували про підписання конвенції між українським урядом і Донською демократичною групою [21]. Однак через терміновий від'їзд Б. Савінкова до Парижа укладання союзної угоди між комітетом, який він очолював, і донцями відтермінували.

Утім захочений вищезазначеними дипломатичними успіхами щодо договірно-правового опрацювання єдиного антибільшовицького фронту, 21 квітня 1921 року Департамент чужоземних зносин МЗС УНР розіслав усім послам і головам дипмісій «Загальну інструкцію в справі організації конференції і союзу причорноморських держав».

Опираючись на вже укладені союзні угоди УНР із Кубанню, Донською демократичною групою, Російським політичним комітетом Б. Савінкова та між останнім і Кубанською Радою, МЗС мало на меті завершити договірно-правове оформлення Чорноморського союзу підписанням аналогічних трактатів з демократичними урядами Грузії, Азербайджану і Вірменії, котрі на ту пору також перебували поза межами національних територій. Тому керівники дипломатичних представництв УНР мали зосередити свої зусилля на підготовці скликання Конференції представників України, Дону, Кубані, Тереку, республік Закавказзя і Російського політичного комітету для «з'ясування позицій щодо ідеї Причорноморського Союзу і здійснення спільної акції в розумінні військової операції, політичної праці й пропаганди». На конференції мали також розглянути питання фінансування зазначеної акції й створення політичних, економічних і культурних угод [22].

З інформаційною метою та для «загального з'ясування плану союзу держав Балтійського і Чорноморського регіонів» на конференцію планували запросити представників Естонії, Латвії, Литви і Фінляндії, а в разі успіху зібрання розглядали й можливість приєднання до процесу Польщі і Румунії.

МЗС УНР визначило такі головні цілі Чорноморського союзу: спільну оборону проти російської експансії на південь і схід; утвердження та зміцнення демократичних режимів у новопосталих державах, зокрема Великої Росії; господарське відродження Східної Європи; сприяння економічній відбудові України, Великої Росії, Дону, Кубані та інших держав, «які виявлять волю до незалежного існування» [23].

З об'єктивних причин скликати Конференцію причорноморських країн Державному центрові УНР в екзилі не вдалося, але, по суті, процес договірно-правового оформлення Чорноморського союзу на кінець осені 1921 року завершився. 23 листопада керівник дипломатичної місії УНР у Стамбулі Ян Токаржевський-Карашевич і глава Комітету підтримки України Олександр Адьясевич підписали з дипломатичним представником уряду Грузинської Демократичної Республіки в екзилі Костянтином Гварджаладзе проєкт союзної угоди. Через п'ять днів, 28 листопада 1921 року, в тому ж місті аналогічні договори було укладено з представником Азербайджанської Демократичної Республіки на Паризькій мирній конференції Халілем-беєм Хасмамедовим і депутатами парламенту Мусою-беєм Рафієвим і Бахіром-беєм Різаєвим, а також із членом дипломатичної делегації Республіки Горців Північного Кавказу на Паризькій мирній конференції Алі-ханом Кантеміром.

Договірні сторони зобов'язалися надавати одна одній «взаємну допомогу дипломатичним і політичним шляхом у справі захисту політичної незалежності» й найближчим часом об'єднати зусилля «у спільній боротьбі проти РСФРР з метою звільнення від окупації». Для цього було заплановано розробити військову конвенцію та угоди, які б регулювали двосторонні фінансові й економічні відносини. У разі втручання третьої сторони у визвольну боротьбу на боці кремля УНР, Грузія, Азербайджан і Північний Кавказ мали «діяти проти неї спільно, відповідно до статей, передбачених щодо боротьби проти РСФРР» [24].

Висновки. Загальне військово-політичне становище в Центрально-Східній Європі й на Кавказі в кінці 1921 року не сприяло поновленню успішної визвольної антибільшовицької боротьби за незалежність і утвердження демократичного ладу в південних «окраїнних державах» колишньої російської імперії. А отже, екзильні уряди УНР, Грузинської Демократичної Республіки, Азербайджанської Демократичної Республіки та Республіки Горців Північного Кавказу в листопаді 1921 року не змогли практично оформити договірно-правове підґрунтя Чорноморського союзу. Національно-демократичні сили на теренах України, Закавказзя і Північного Кавказу, як і противники більшовиків на Доні, Кубані і Терекі, не зуміли змінити ситуацію, тож там упродовж довгих десятиліть панував більшовицький режим. Однак варто зазначити, що союзна угода, яку уклали

екзильні уряди, через спільну позицію підписантів періодично звучала на міжнародних майданчиках, де засуджували більшовизм і злочинну політику радянської влади в СРСР у 20–30 роках минулого століття; у процесах, що супроводжували об'єднання в єдиний фронт антибільшовицьких сил з українних регіонів колишньої російської імперії.

Власне, лише наприкінці ХХ століття відновлення державної незалежності України, країн Закавказзя та нові політичні реалії в Європі уможливили реалізування дієвих проектів чорноморських субрегіональних об'єднань – ОЧЕС та ГУАМ, основною метою яких є розвиток мережі транспортних сполучень та широка економічна співпраця.

1. Спільна декларація прем'єр-міністрів України, Республіки Польща та Литовської Республіки // Урядовий портал. 14 березня 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-premyer-ministriv-ukrayini-respubliki-polshcha-ta-litovskoyi-respubliki>
2. *Кедровський В.* В боротьбі за державність // За державність. Матеріали до історії війська українського. Зб. 10. Торонто. 1964. С. 9–22; Лівіцький А. Листування (1919–1953 роки) / упоряд., вступ. стаття, заг. ред. Я. Файзуліна. К.: Фенікс, 2019. 688 с.; Марголін А. Украина и политика Антанты. Записки еврея і гражданина. Берлін: С. Ефрон, 1922. 397 с.; Петлюра С. Статті, листи, документи. Т. 2. Нью-Йорк: УВАН, 1979. 627 с.; Шульгин О. Без території. Ідеологія та чин Уряду У. Н. Р. на чужині. Париж: Меч, 1934. 251 с.
3. *Матвієнко В.* Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 397 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 119. Арк. 6.
5. Там само. Спр. 396. Арк. 4.
6. Петлюра С. Статті, листи, документи. Нью-Йорк: УВАН, 1956. С. 176.
7. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 278. Арк. 85.
8. Там само. Спр. 33. Арк. 12.
9. Там само. Спр. 319. Арк. 13.
10. Там само. Ф. 1429. Оп. 2. Спр. 35. Арк. 75.
11. Там само. Арк. 1–1 зв.
12. Там само. Арк. 5–5 зв.
13. Там само. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 277. Арк. 21.
14. Там само. Арк. 21–21 зв.
15. Там само. Спр. 389. Арк. 75.
16. Там само. Оп. 3. Спр. 7. Арк. 105.
17. Там само. Арк. 106.
18. Там само. Арк. 107.
19. Там само. Оп. 3. Спр. 10. Арк. 9–11.
20. Там само. Оп. 2. Спр. 277. Арк. 20.
21. Там само. Арк. 20 зв.
22. Там само. Спр. 278. Арк. 26.
23. Там само. Арк. 27.
24. Там само. Спр. 277. Арк. 4–6.

Viktor MATVIIENKO,
Doctor of History,
Head of the Department of International
Organisations and Diplomatic Service,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

UPR'S DIPLOMACY AT THE CONCLUSION OF THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE: THE 1921 BLACK SEA UNION

Abstract. The article offers an insight into the foreign policy of the Ukrainian People's Republic at the final stage of the national liberation struggle. Author analyses the UPR's course towards forging stable political and economic alliances with the peripheral states that have emerged on the post-imperial territory of Russia. The most ambitious project of 1919–20 was the creation of the Baltic-Black Sea Union consisting of Latvia, Lithuania, Estonia, Poland, Finland, and Ukraine; however, the legal aspects of the organisation of the Black Sea Union became of primary importance in late November 1920. The certain aspirations for its formation were based on the intensification of anti-Bolshevik insurgent movements in the regions on the Don, Kuban, and Terek Rivers, in Dagestan and Chechnya, the existence of the Republic of Mountainous Armenia and the Democratic Republic of Georgia, which were independent from the Kremlin. During the spring–autumn of 1921, the governments-in-exile of the Ukrainian People's Republic, the Georgian Democratic Republic, the Azerbaijan Democratic Republic, and the Mountainous Republic of the Northern Caucasus completed the treaty and legal formalisation of the Black Sea Union. Yet, the project was not implemented de-facto: the then military and political situation in Central and Eastern Europe and the Caucasus was not favourable for the successful struggle for independence of the peripheral states of the former empire.

In the late 20th century, Ukraine and the Transcaucasian countries restored their independence, thus creating new political realities in Europe. It became possible to implement effective projects of the Black Sea sub-regional associations, in particular the Black Sea Economic Cooperation Organisation and Organisation for Democracy and Economic Development (GUAM), aimed at the development of a network of transport connections and broad economic cooperation.

Keywords: Black Sea Union, Ukrainian People's Republic, Democratic Republic of Georgia, Democratic Republic of Azerbaijan, Republic of North Caucasus Mountaineers, peripheral states, government-in-exile.